

Dr. sc. Gordan Črpić*

SOCIOLOŠKI ASPEKTI OBITELJSKOPRAVNIH INSTITUTA, PRAVNA KULTURA I OBITELJSKOPRAVNI INSTITUTI

Svrha je ovog rada pokušati objasniti donošenje i (ne)primjenu obiteljskopравnih instituta u Hrvatskoj. Temi se pristupa iz povijesnopravne perspektive uz poziv na stare statute i zakone, nakon čega se daje kratak pregled suvremenih društvenih procesa za koje držimo da još uvijek bitno utječu na aktualnu konstrukciju stvarnosti pa i pravne kulture na nomotehničkoj i provedbenoj razini. Na kraju, prikazuju se neke vrijednosti i stavovi glede braka i obitelji, a koje držimo bitnim za promišljanje obiteljskopравnih instituta u Hrvatskoj. Na temelju provedene analize predlaže se što (ne) bi trebalo normirati i činiti, a da bismo imali kvalitetne obiteljskopравne institute koji bi bili prikladni za uređenje odnosa u toj sferi u realnom hrvatskom društvu, a ne tek u nekome željenom ili zamišljenom.

Ključne riječi: *instituti obiteljskog prava, pravna kultura, sistem vrijednosti*

1. UVOD

U promišljanju naznačene problematike krenuli smo od nekih pretpравnih pretpostavaka nužnih za konstituiranje određenih pravnih instituta, prije svega od toga da se pravna norma ne događa u od ljudi ispražnjenu prostoru, već upravo u prostoru ljudskih interakcija unutar kojih se neke od njih kodificiraju, normiraju i zadaju kao pravni instituti. U tom kontekstu vrijedno je imati pred očima ideju koju su nam najzornije približili Berger i Luckmann¹ u svojoj studiji o socijalnoj konstrukciji zbilje kojom plastično pokazuju kako se ustanovljuju ustanove i kako na jednoj razini akterima postaju izvanjske društvene činjenice, kako bi to rekao Durkheim, koje imaju karakteristiku prisiljavajućeg utjecaja na čovjeka. U pravnoj perspektivi, a u vezi s našim promišljanjem, najbliži je ovoj, poglavito teoretskoj perspektivi prava John Rawls. S nekim se njegovim svjetonazorskim postavkama ne moramo složiti, no Rawls u traganju za objektivnom, valjanom normom pokušava proniknuti iza *vela neznanja* i tu pronaći legitimitet onog što nam se nadaje kao pravna norma sa snagom prisile. Istraživačko bi pitanje u ovome radu glasilo: kako ući u horizont u kojem je

---

* Dr. sc. Gordan Črpić, redoviti profesor i pročelnik Odjela za sociologiju, Hrvatsko katoličko sveučilište (*Full Professor and Head of the Department of Sociology, Catholic University of Croatia*): gordan.crpic@unicath.hr.

¹ Berger; Luckmann, 1992.

smisleno razumjeti i objasniti donošenje i (ne)primjenu obiteljskopравnih instituta u Hrvatskoj? Zadatak nije lagan i ne mislimo da je moguće u ovom radu dati odgovor na tako kompleksno pitanje. No, moguće je otvoriti horizont istraživanja ove problematike sa svrhom uvođenja boljih, racionalnijih i primjenjivih obiteljskopравnih instituta koji će odnose u obitelji, u najširem smislu te riječi, uređivati, a ne proklamirati. U tu svrhu pokušat ćemo pristupiti svojoj temi iz povijesnopravne perspektive pozivajući se na stare statute i zakonike, poglavito naših primorskih gradova, a koje imamo sačuvane. Nakon toga pokušat ćemo dati kratak pregled suvremenih društvenih procesa za koje držimo da još uvijek bitno utječu na aktualnu konstrukciju stvarnosti pa i pravne kulture na nomotehničkoj i provedbenoj razini. Na kraju ćemo dati prikaz nekih vrijednosti i stavova glede braka i obitelji bitnih za promišljanje obiteljskopравnih instituta u Hrvatskoj. Iz svega toga pokušat ćemo izvući zaključke o tome što (ne) bi trebalo normirati i činiti da bismo imali kvalitetne obiteljskopравne institute koji bi bili prikladni za uređenje odnosa u toj sferi u realnom hrvatskom društvu, a ne tek u nekome željenom ili zamišljenom.

2. OBIČAJNO PRAVO I KONSTITUIRANJE PRAVNIH INSTITUTA U STARIM HRVATSKIM ZAKONICIMA

Za sociologiju je svakako zanimljivo običajno pravo koje je, kako nam je vidljivo iz dostupnih dokumenata, kodificirani oblik usvojenih moralnih ponašanja, dobrih životnih praksi koje su pozitivnopravnim normiranjem dobile snagu prisile u zajednici. Od Vinodolskog zakonika, preko raznih statuta i akata, poglavito dalmatinskih gradova (Korčulanskog statuta, zakonika Rijeke, Senja, Kastva, glagoljskog krčkog (Vrbanskog) statuta, Zadarskog, Splitskog, Dubrovačkog statuta, Poljičkog statuta² itd.), u svim je aktima vidljivo prepletanje četiriju silnica:

- sustava vrijednosti i običaja domicilne zajednice
- usvajanja postulata rimskog prava
- poštovanja crkvenog prava
- poštovanja i usklađivanja s voljom aktualnih vladara.

Ti su postulati davali pravnu sigurnost zajednice. Pravne su se norme, naravno, razvijale. Usvajali su se novi instituti, pratile želje vladara, ali i sustav vrijednosti podložnika. Tko je god upravljao tim područjima, nije imao interes da sam sebi stvori pretpostavke za nezadovoljstvo, nemire i pobunu, a do čega dolazi ako društvo uđe u nestabilan anomičan životni režim. Razni su se pravni instituti mijenjali, prilagođavali životu, ali nikad ne revolucionarno, već evolucijski, u skladu s dinamikom promjene sustava vrijednosti i moralnih normi, a to su tvorevine koje su inertne i relativno se

---

² Petrović, 2016.

sporo mijenjaju. Tako je čak i u naše vrijeme, kako to pokazuju suvremena sociološka istraživanja, a o čemu ćemo nešto više reći kasnije. U prilog toj povezanosti običajnog prava i dobra uređenja suvremene države upravo iz kodificiranja običajnog prava i njegova povezivanja s modernim, rimskim pravom, osobito zorno svjedoči i poduhvat koji je u 19. stoljeću poduzeo hrvatski, cavtatski pravnik, sociolog Baltazar Bogišić koji je pokušao crnogorsko običajno pravo kodificirati u skladu s modernim europskim zakonima. Osnovna ideja vodilja svih tih napora sociološki je relativno jasno čitljiva: uz poštovanje dominantnog sustava vrijednosti i običajnog prava valja uzeti u obzir suvremena strujanja te volju vladara, bilo da je riječ o domicilnim ili stranim upravljačima. Tako i Baltazar Bogišić, uz poštovanje volje kneza Nikole I. Petrovića, uzima u obzir i povijesni kontekst te traži suglasnost ruskog cara Aleksandra II. Uzima također ozbiljno i običajno pravo jer ga ono povezuje s realitetom postojećeg društva i u toj kombinaciji daje osnove za konstituiranje suvremene crnogorske države. U ovom dijelu željeli smo naznačiti povezanost sustava vrijednosti, dobrih praksi i moralnih normi kodificiranih u običajnim narodnim zakonicima, a koje su ozbiljni upravljači ozbiljno uzimali u obzir i stoljećima osiguravali pravnu sigurnost i društvenu stabilnost uređujući život u zajednici po mjeri te zajednice. Držimo da je važno uočiti taj moment želje za uređenjem života u zajednici, a ne za propisivanjem instituta koji ne proizlaze iz dominantne vrijednosne orijentacije zajednice. Zakonodavci usmjeruju vrijednosni okvir polazeći upravo od dobrih životnih praksi, ne dovodeći ih u pitanje i ne odbacujući ih. To je bitan uvid za razumijevanje pozicije i uloge hrvatskog zakonodavca danas.

3. MODERNIZACIJSKI KONTEKST

O modernizaciji Hrvatske i u Hrvatskoj mnogo je toga napisano iz različitih perspektiva. Za ovu je priliku možda najjednostavnije poći od radova trojice hrvatskih mislilaca koji na originalan autorski, a ipak gotovo identično programatski način opisuju Scile i Haribde između kojih je prolazio i prolazi suvremeni pokušaj hrvatske modernizacije. Na prvoj ćemo razini poći od rada hrvatskog sociologa Željka Mardešića koji je po struci bio pravnik i kojeg držimo jednim od ponajboljih analitičara hrvatskog društva 20. stoljeća. Osnovna je Mardešićeva teza glede modernizacije da se Hrvatska 90-ih godina ne vraća u građansko društvo, već u njega po prvi put ozbiljno ulazi. To postulira u svom kratkom paradigmatom članku *Oktobar prije Bastille* iz 1990. godine.³ Komunistički je sustav, prema njemu, bio bliži feudalizmu nego bilo čemu drugom. Važni su bili ideologija, vojska, stvaranje neprijatelja, davanje povlastica, samovolja lokalnih moćnika, nagrada za vjernost, a ne za rad, podmitljivost, pravna anarhija, raskošni život vlastodržaca, sluganstvo intelektualaca, davanje prava

---

³ Jukić, 1990, 217.

vlasništva na korištenje, izvanekonomska prisila, pretkapitalistička produktivnost, briga za raspodjelu, a ne proizvodnju.⁴ Ulazak u prvu Jugoslaviju, prema njegovu je mišljenju, velika regresija za Hrvatsku, a Titova Jugoslavija „humano i modernizacijski neodrživo stanje“ koje samo konzervira feudalno funkcionirajući sustav kao feudalno carstvo s „carem“ Titom na čelu i feudalcima koji su na svojim „feudima“ imali potpunu vlast bez obveze da se drže zakona i racionalnih procedura⁵, uz uvjet vjernosti „caru“. Zato smatra da se u devedesetim godinama ne vraćamo u građansko društvo, već u njega tek ulazimo. Mardešić detektira tri svjetonazorska kruga koji se konstituiraju početkom 20. stoljeća i imaju bitan utjecaj na razvoj hrvatskog društva u 20. stoljeću, a koji seže i do današnjih dana. Ta su tri svjetonazorska kruga:

1. katoličko-crkveni povezan s krčkim biskupom Antunom Mahničem
2. liberalno-građanski povezan s književnim kritičarem Milanom Marjanovićem
3. marksističko-komunistički koji nije povezan ni s jednom jakom osobom, nego je povezan s Drugim kongresom komunističke partije Jugoslavije održanim u Vukovaru.⁶

U ta se tri svjetonazorska kruga prelama suvremena hrvatska konstrukcija zbilje u kojoj ima pozitivnih pomaka, ali i ozbiljnih prepreka modernizaciji Hrvatske. U suvremenoj Hrvatskoj Mardešić vidi tri bitne prepreke:

1. katoličko-feudalni predmodernitet
2. komunistički predmodernitet
3. pritisak na društvo da se ubrzano modernizira „po mjeri vanjske procjene, a ne unutrašnje potrebe“.⁷

Slično Mardešiću razmišlja i Ivan Rogić. On drži da je Hrvatska krajem 19. stoljeća dvostruka periferija. Periferija Austrougarskog Carstva koje je i samo na periferiji europskih modernizacijskih procesa. S druge strane, opterećena je trajnim sukobom interesa narodnog Hrvatskog Kraljevstva i Austrougarskog Carstva koje prvo počinje koristiti etničke skupine Srba kao *protudruštva*.⁸ Rogić uočava fenomen borbe „Carstva protiv Hrvatskog Kraljevstva“ i, u tom kontekstu, fenomen nedovršenih hrvatskih modernizacija, prve koju datira između 1850. i 1945. i druge koja traje tijekom komunističkog perioda, od 1945. do 1990. godine i označena je kao *polumodernost*, odnosno kao *paradoksalna modernizacija*.⁹ Prema njemu, dva pokušaja hrvatskih modernizacija ostaju s upražnjenim mjestima glavnih nositelja modernizacijskih procesa na koja paradoksalno dolaze društveno marginalne skupine ustaša i komunista. Tek

---

⁴ Jukić, 1991, 210.

⁵ *Ibid.*, 211.

⁶ Mardešić, 2007, 796.

⁷ Mardešić, 2007, 851.

⁸ Rogić, 2000, 329-332.

⁹ *Ibid.*, 414.

se dolaskom suvremene hrvatske države, kao što tvrdi i Mardešić, otvara prostor za dovršenje modernizacije hrvatskog društva. U tom su procesu iznimno značajne pravna sigurnost i pravna preglednost. I treći autor kojeg vrijedi spomenuti u želji da razumijemo aktualno hrvatsko društvo, Josip Županov, također donosi refleksiju koja seže unazad 200 godina.

1. Prva je faza modernizacije koja traje najmanje 150 godina i dovršava se svršetkom Drugog svjetskog rata. Više je erozija tradicionalnog društva nego razvoj industrijskog i urbanog sektora.
2. Druga je faza socijalizam koju Županov, referirajući se na srpsku analitičarku Latinku Perović, naziva *polumodernost, jugoslavenski eksperiment*.
3. Treća je faza period stvaranja suvremene hrvatske države.¹⁰

Županov sredinom 70-ih detektira *egalitarni sindrom* koji naznačuje stanje duha u komunističkoj Jugoslaviji. To je, prema njegovu mišljenju, sljedeća ideja:

„Filozofija“ ujednačavanja *ljudi prema dolje* koja se u ekonomskom životu nadaže kao teorija *jednakih trbuha*, a u intelektualnom kao teorija *jednakih sposobnosti*.

Ideja da nitko ne smije dobiti više od onoga koji ima najmanje.¹¹

Nadalje, Županov daje osam aspekata egalitarnog sindroma:

1. perspektivu ograničenog dobra
2. normu egalitarne podjele plaća
3. redistributivnu etiku
4. antipoduzetnički stav
5. opsesiju o privatniku
6. intelektualnu uravnilovku
7. antiprofesionalizam
8. antiintelektualizam.

Tim je u bitnom opterećena naša aktualna stvarnost. Dakle, sva tri autora upozoravaju na diskontinuitete hrvatskih modernizacijskih pokušaja. Hrvati se periodički nalaze u situacijama u kojima se izmiču modernizacijski akteri i na njihova mjesta dolaze „iznenađujući“ marginalni dionici. Nakon Prvog svjetskog rata to su Srbi i Jugoslavija. Hrvatska tada ima 33 austrougarska generala (među ostalim, Sarkotića, Njegovana, Uzelca, Borojevića) i oko 700 000 vojnika pod oružjem. Nakon raspada Jugoslavije HSS se izmiče i na vlast dolazi marginalna skupina ustaša, a nakon rata isto tako marginalna skupina komunista. Valja napomenuti da ni jedna od tih opcija nije dobila demokratski legitimitet vlasti. Obje su funkcionirale kao totalitarne terorističke vlasti. Nakon 90-ih javlja se otvoreni prostor da se nakon ratne drame razvijaju

---

¹⁰ Županov, 2001, 17.

¹¹ Županov, 1995, 176-180.

modernizacijske snage kadre dovršiti hrvatsku modernizaciju. Koliko su (ili će biti) kadre dovršiti taj zadatak, tek će se vidjeti i analizirati.

4. KOMUNISTIČKO NASLJEĐE I TRANZICIJSKI KONTEKST

Već smo rekli da je komunistički sustav ostavio dubok trag na društvo, a onda i na pravo. Duško Vrbani navodi nekoliko momenata bitnih za razumijevanje stanja prava u totalitarnim sustavima: podređenost prava političkoj moći, irelevantnost ustava kao retoričkog dokumenta, intenzivna birokratizacija društva (Weber: diktatura birokracije, a ne proletarijata), nesamostalnost i nefunkcionalnost pravosuđa, primjena strogih sankcija.¹² Pravo je u tom sustavu nestabilno, nesigurno, postoje dvije vrste prava, ono u knjigama i ono u realnom životu, neprekidno se mijenja na normativnoj i faktičnoj razini¹³, što dovodi do trajne nesigurnosti i pada povjerenja u ljude i institucije. Pravo funkcionira kao *ozakonjena arbitrarlost*.¹⁴ Komuniciranje je tajno, ne javno, zato Gorbačov dolazi s glasnošću.¹⁵

Vrbani pravo u totalitarizmu definira u nekoliko obilježja:

1. kvazilegalnost
2. prevlast političke sfere u kojoj pravo gubi autonomiju
3. ideologizacija prava
4. legitimitet ne izvire iz volje biračkog tijela, već opravdanje traži u milenarističkoj viziji društva.¹⁶

Ovdje vrijedi upozoriti na Mardešića koji drži da se komunizam raspao upravo stoga što je izgubio je svoj milenaristički, religiozni, soteriološki i eshatološki naboj.

U kontekstu razmatranja stanja prava u komunizmu vrijedi upozoriti na još neke momente.

1. Zakonodavac u komunističkom sustavu želi proklamirati ideale, a ne urediti realno društvo.
2. Iz nemogućnosti autonomnog djelovanja pravnog sustava bježi se u estetizaciju prava. Govorilo se da imamo „najbolje zakone“, samo ih se ljudi ne drže.
3. Iz traženja rješenja za uređenje društvenih procesa bježi se u autarhičnost i autoreferentnost prava.
4. Pravo kao instrument kontrole pojedinca, a ne uređenja odnosa među pojedincima i kolektivnim akterima.¹⁷

---

¹² Vrbani, 2006, 242.

¹³ *Ibid.*, 245.

¹⁴ *Ibid.*, 248.

¹⁵ *Ibid.*, 249.

¹⁶ *Ibid.*, 250.

¹⁷ Črpić, 2003, 156-157.

Ovih nekoliko momenata čine se posebno važnim za razumijevanje stanja stvari i problema koje imamo u pravnoj praksi danas.

I danas se, ako pogledamo, govori da imamo *najbolja, najmodernija* pravna rješenja u svim sferama života, od ekološke zaštite, preko obiteljskih instituta pa do zaštite manjina ili zaštite radnika. Problem je samo što se „ne držimo“ normativa.

Međutim, držimo da je to prikrivanje problema. Tih se normativa i ne možemo držati jer oni i nisu stvoreni da bi ih se držalo. Oni su tu da se po njima može diskreditirati, optužiti, suditi, osuditi, a ne da reguliraju odnose u društvu. Kad bi ih se dosljedno primijenilo, u mnogim bi slučajevima došlo do blokade društvenog života.

Recimo, kad bi se ozbiljno primijenio Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, tako ekstenzivno postavljen, došli bismo do situacije u kojoj 70-80 % populacije treba kazniti, kriminalizirati.

5. ISTRAŽIVANJA O BRAKU I OBITELJI

Danas postoje mnogobrojna istraživanja o braku i obitelji, različitih vrsta, od antropoloških, socioloških, psiholoških, pravnih pa do bioloških i medicinskih, dakle, u širokom rasteru od društveno-humanističkog pa do prirodoslovnog i medicinskog područja. Za potrebe ovog rada upozorit ćemo na neke rezultate dobivene velikim europskim projektom istraživanja vrijednosti (*European Values Study*) koji se provodi sukcesivno svakih 8 do 10 godina u većini europskih zemalja od 80-ih godina 20. stoljeća. Hrvatska se projektu prvi put priključila u trećem valu, 1999. godine pa je sudjelovala i 2008., a upravo je u tijeku istraživanje 5. vala 2017. godine. Zašto taj projekt? Zato što se komparativno može gledati set vrijednosti bitan za brak i obitelj s obzirom na druge zemlje, ali također i vrijednosne orijentacije u Hrvatskoj jer ćemo imati već tri točke mjerenja istim instrumentom u periodu od 18 godina. U ovom ćemo se radu moći osvrnuti na rezultate u proteklim dvama valovima istraživanja jer posljednji je val istraživanja još u tijeku. Godine 2008. u Hrvatskoj je većina građana držala da brak nije zastarjela institucija (75,4 %), tri četvrtine da je obitelj važna institucija u njihovu životu, njih 76,8 % da dijete treba imati oca i majku da bi sretno odrastalo.¹⁸ To nam govori da su institucije braka i obitelji relativno stabilne u Hrvatskoj. Do istog rezultata došlo se i u Europi gdje Halman i suradnici na osnovi istog istraživanja zaključuju da su tradicionalne obiteljske vrijednosti još uvijek žive u Europi.¹⁹ Nadalje, propitivanje vrijednosti važnih za uspjeh braka pokazuje da su to, prema mišljenju ispitanika, vjernost, uzajamno poštovanje, spremnost na raspravljanje o problemima koji se pojave između muža i žene, djeca i dobar seksu-

---

¹⁸ Balaban; Nikodem; Crnić, 2014, 122.

¹⁹ Halman; Siebman; van Zundert, 2012, 35.

alni odnos.²⁰ Dakle, Hrvati drže da su tradicionalne vrijednosti, kakva je nedvojbeno vjernost, komunikacijske vještine, kakve su sposobnost razumijevanja i komuniciranja o problemima, te biološke zadatosti, kakve su seksualni život i biološki opstanak, bitni za uspjeh braka. S tim bi se mogli složiti mnogi akteri na našoj javnoj sceni, od, uvjetno govoreći, „liberalnih“ pa do „konzervativnih“.²¹ U čemu je ovdje problem? Naznačene vrijednosti i prakse jednostavno nisu lako dohvatljive. Biti vjeran, tolerantan, spreman raspravljati o problemima, imati djecu, dobar seksualni život pretpostavlja neke preduvjete. Recimo, za neke vrijednosti treba se odgajati. Vrijednost vjernosti i praksa vjernosti nije samorazumljiva u našoj permisivnoj kulturi. Isto je i s tolerancijom ili komuniciranjem o problemima. To su zahtjevne prakse koje se moraju učiti, vježbati, a u društvu nema instituta, osim obitelji, koji bi to sustavno promovao. Kad dolazimo do biološke razine, pretpostavke za dobar seksualni odnos ili za dobar odnos s djecom mnogostruko su determinirane: umorom, iscrpljenošću, materijalnim uvjetima života itd. Iz istraživanja se da iščitati da se te vrijednosti i prakse podrazumijevaju, očekuju, pa i zahtijevaju, poglavito od drugih. No, nije tako jasno gdje se one mogu steći? Gdje se mogu steći uvjeti za njihovo usvajanje i prakticiranje? Tu se, držimo, krije jedan od razloga lomova u braku: velika očekivanja, visoki ideali, a neadekvatna razina socijalizacije i normativne podrške da bi se oni mogli živjeti. Pravni akti koji namjeravaju regulirati to područje života svakako bi, držimo, trebali uzeti u obzir realnost vrijednosnih orijentacija i stavova populacije kojoj kane propisati neke norme jer će tek tada moći pretendirati na to da uređuju, a ne zamršuju odnose u životu zajednice.

6. ZAKLJUČAK

Na početku rada naznačili smo četiri silnice za koje se može reći da su oblikovale zakonike u srednjem vijeku:

1. poštovanje sustava vrijednosti i običaja domicilne zajednice (dobre prakse)
2. usvajanje postulata rimskog prava
3. poštovanje crkvenog prava
4. poštovanje i usklađivanje s voljom aktualnih vladara.

Ako bismo uzeli našu praksu danas, držimo da bismo te četiri kontrolne točke mogli naznačiti ovako:

1. Poštovanje sustava vrijednosti i običaja domicilne zajednice (dobre prakse). Ne postoji i supstituiran je tehnomenadžerskim stručnim elitama koje propisuju

---

²⁰ Črpić; Balaban, 2005, 119; Šimunović; Reljac, 2014, 132-133.

²¹ Ovdje valja napomenuti da sadržaj ovih pojmova nije više jasan pa bi ga trebalo preciznije definirati ako bismo željeli ozbiljnije operirati njime kao analitičkim alatom. U ovom kontekstu spominjemo ga u njegovu kolokvijalnom značenju, najopćenitije.

ono što im se čini najbolje, najmodernije, *mainstream*. Nije razvidno da bi u obzir uzimali i utvrđivali dobre prakse i sustav vrijednosti populacije koju se želi pravno normirati.

2. Usvajanje postulata rimskog prava. Može se reći da se, nakon njegova ruiranja tijekom totalitarnog perioda, danas opet kreće u usvajanje postulata rimskog prava, ali sad i utjecaja drugih modernih pravniх tradicija. Načelno, to je dobro, no valjalo bi se negdje „usidriti“. Nacije koje nisu proživjele totalitarne i kolonijalne sustave razvijale su svoje životne i pravne prakse koje su se međusobno isprepletale i nadopunjavale. Mi nismo sigurni da pouzdano znamo za što neku normu postulirati ovako ili onako, kakav će to utjecaj imati na život.
3. Poštovanje crkvenog prava. Crkva je imala bitan utjecaj na formiranje identiteta Hrvata u mnogim dimenzijama. Neke ekskluzivno religijske vrijednosti postale su kulturno dobro, civilizacijske stečevine. Tijekom totalitarnog perioda došlo je do radikalnog getoiziranja svega religioznog u sferu privatnog. Tek 90-ih godina, dolaskom demokratskih promjena, religiozno, crkveno ponovno dobiva pravo građanstva, ali držimo da se taj rezervoar vrijednosti sporo i nedostatno koristi. Nešto je značajniji pomak napravljen upravo u svezi sa sklapanjem braka. Crkveno sklopljen brak ima i građansku valjanost. Držimo da je to još neistraženo područje koje bi moglo doprinijeti popravljaju pravne sigurnosti i stabilnosti normativnih akata povezanih s problematikom braka i obitelji. Jednostavno, to su instituti koji traju stoljećima i temelje se na provjerenim životnim praksama. To ne znači klerikaliziranje ili teonomno postavljanje građanskih zakona, ali istraživanje i promišljanje svakako.
4. Poštovanje i usklađivanje s voljom aktualnih vladara. Taj postulat formalno se i načelno provodi, ali teško ruiranje pravne kulture tijekom totalitarizma dovelo je do življenja prakse dvostrukih kriterija pa je postulat izbjegavanja pravne norme još uvijek dominantniji od njezine primjene.

Dakle, ako bismo željeli naznačiti što držimo bitno ruiniranim, onda su to dvije bitne dimenzije bitne za konstituiranje dobrog zakona:

- a) kodificiranje dobriх životniх praksi
- b) uzimanje religioznosti kao ozbiljne društvene činjenice, odnosno tradicije akumulirane u vjeri.

S druge strane, kao supstituti pojavile su se tehnomenađžerske stručne elite eksperata, teško se ruiniralo nasljeđe rimskog prava, a odnos prema aktualnom vladaru delegitimirajući je, što onemogućava primjenu zakona.

Kako dalje? Kao i u bilo kojoj reformi i akciji koja pretendira na uspjeh, krenuti od realniх aktera, potvrditi dobre prakse, istražiti kapacitete aktera za promjene. Konkretno, u ovome našem slučaju uzeti ozbiljno sudsku praksu, običaje i vrijednosti dominantne u društvu i iz njih kodificirati normative. Sa zakonima nikako ne eksper-

mentirati na populaciji. Posebno ne u ovako osjetljivom području života. Valja napomenuti da je za mislioce 18. i 19. stoljeća poput Hegela i Comtea bilo samorazumljivo da je jedinica društvene analize obitelj. U 20. stoljeću, posebice u njegovoj drugoj polovici, to je postao pojedinac. Proces individualizacije, kao i globalizacije, odvija se neovisno o našoj volji sa svim svojim dobrim i lošim posljedicama. No, dokle god su ti procesi povezani s kulturnim kodom naše civilizacije, oni su nam komunikabilni i upravljivi. Eksperimentirajući u ovoj sferi, možemo se upustiti u rizik da mijenjamo kulturni kod civilizacije s posljedicama koje ne možemo predvidjeti ni kontrolirati. U tom slučaju bilo bi razborito osloniti se na *načelo opreznosti* i ne pokretati ireverzibilne procese koji mogu dokinuti civilizacijske standarde i dosege do kojih smo došli. Zakon u demokraciji, držimo, mora biti konzervativan, ne u svjetonazorskom smislu, već u izvornom smislu te riječi: čuvati, sačuvati. Čuvati dobre prakse i moralne vrijednosti većine. Naravno, osigurati i prava manjina, no ne nametati ih većini. Zakonodavac se mora distancirati od napasti da educira društvo i propisuje društvene ideale i vrijednosti. On ih mora štititi i temeljno uređivati odnose u društvu.

To konsekvantno znači da zakoni ne moraju biti najbolji na svijetu, ali moraju biti prihvatljivi, provedivi i stabilni u nekom doglednom periodu.

LITERATURA:

1. Baloban, J. ur. (2005). U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
2. Baloban, J.; Nikodem, K.; Crnić, D. (2014). Analiza stavova o braku i obitelji u Hrvatskoj i u Europi. U: Baloban, J.; Nikodem, K., Zrinščak, S. (ur.) Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza. Kršćanska sadašnjost. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
3. Berger, P. L.; Luckmann, T. (1992). Socijalna konstrukcija zbilje: rasprava o sociologiji znanja. Naprijed. Zagreb.
4. Črpić, G. (2003). Mentalitet i donošenje zakona - Analiza jednog aktualnog slučaja. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja. vol. I, no. 1: 155–169.
5. Halman, L.; Siebman, I.; van Zundert, M. (2012). Atlas of European Values: Trends and Traditions at the Turn of the Century. Leiden: Brill.
6. Jukuć, J. (1990). Oktobar prije Bastille. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, vol. 45. no. 4: 217-218.
7. Jukić, J. (1991). Budućnost religije: sveto u vremenu svjetovnosti. Matica hrvatska. Split.
8. Mardešić, Ž. (2007). Rascjep u svetome. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
9. Petrović, Z. A. ur. (2016). Suzbijanje korupcije u Hrvatskoj u srednjem vijeku. Udruga Kultura i etika. Zagreb.

10. Rogić, I. (2000). Tehnika i samostalnost: okvir za sliku treće hrvatske modernizacije. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
11. Šimunović, J.; Reljac, V. (2014). Bitne vrednote za uspješan brak. Teološki pristup. U: Balaban, J.; Nikodem, K., Zrinščak, S. (ur.) Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza. Kršćanska sadašnjost. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
12. Vrban, D. (2006). Sociologija prava: Uvod i izvorišne osnove. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
13. Županov, J. (1995). Poslije potopa. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
14. Županov, J. (2001). Industrijalizirajuća i dezindustrijalizirajuća elita u Hrvatskoj u drugoj polovici 20. stoljeća. U: Čengić, D.; Rogić, I. (ur.) Upravljačke elite i modernizacija. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Zagreb.

Summary

SOCIOLOGICAL ASPECTS OF FAMILY LAW INSTITUTES, LEGAL CULTURE AND FAMILY LAW INSTITUTES

The purpose of this paper is to try to explain the adoption and (non) application of family law institutes in Croatia. The topic is discussed from the historical perspective, referring to the early statutes and codes, with a brief overview of the contemporary social processes that, in our opinion, still significantly affect the actual construction of reality, as well as legal culture at the nomotechnical and implementational level. Finally, some values and attitudes regarding marriage and family are presented, that are considered to be essential for family law institutes in Croatia. Based on the conducted analysis, the author proposes what should be regulated or not, and what should be done (or not) in order to have high quality family law institutes that can regulate relations in this sphere in Croatian society as it is, not as it should or could be in our thoughts and desires.

Key words: family law institutes, legal culture, system of values

